

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

René Lexmaul

**Analýza a interpretace románu Henryho Millera Obratník
raka**

Olomouc 2024

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracoval samostatně a pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Děkuji Doc. Mgr. Jaroslavu Valovi, Ph.D., za odborné vedení, poskytování cenných rad a připomínek a za ochotu, kterou mi v průběhu psaní bakalářské práce věnoval. Také bych chtěl poděkovat své rodině a blízkým, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

Obsah:

Úvod	6
1. Henry Miller – Obratník raka	7
2. Metodologie bakalářské práce	11
3. Kompoziční analýza díla	12
3.1 Vypravěč	13
3.1.2 Sebereflexivita vyprávění	16
3.1.3 Fokalizace	17
3.2 Postavy	18
3.2.1 Charakterizace hlavních postav	21
3.2.2 Charakterizace hlavního protagonisty	22
3.2.3 Charakterizace Fillmora	23
3.2.4 Charakterizace Mony	24
3.2.5 Charakterizace Van Nordena	25
3.2.6 Charakterizace Carla	26
3.2.7 Charakterizace Germaine	27
3.3 Prostor	28
3.3.1 Prostorové rámce	29
3.3.2 Kulturně-historický kontext prostoru	30
3.4 Čas	31
3.4.1 Pořádek	32
3.4.2 Trvání	33
3.4.3 Frekvence	34
3.5 Kompozice	35
3.5.1 Kompozice proudu vědomí	39
4. Tematická analýza díla	39

4.1 Podoba motivu.....	40
Závěr.....	45
Anotace / Annotation.....	46
Zdroje:	47

Úvod

Cílem této bakalářské práce je provést analýzu a interpretaci díla *Obratník raka* s důrazem na jeho literární hodnoty, tematické a stylistické prvky, ale také na kontroverznost a kontext, ve kterém bylo dílo napsáno. Práce bude zaměřena na hlavní postavy, jejich vztahy a vývoj, ale také na prostředí, ve kterém se příběh odehrává. Dále bude zaměřena na vypravěče, postavy, časoprostor a kompozici.

V rámci analýzy budou zkoumány naratologické kategorie. Důraz bude kladen na to, jak je dílo napsáno a jaký má autor vztah k jednotlivým kategoriím.

Tato bakalářská práce si klade za cíl přiblížit čtenáři dílo v jeho komplexnosti a rozmanitosti a poskytnout mu hlubší porozumění autorově tvorbě a uměleckému přístupu.

U kategorie vypravěče bude použito dělení vypravěče podle promluvového typu. Podkapitoly se budou věnovat fokalizaci a sebereflexivitě vyprávění.

Další kapitola bude charakterizovat postavy. V kapitole o existencích v díle nejprve dojde k charakterizaci hlavního protagonisty, tedy vypravěče a autora díla. Nadále dojde k charakterizaci některých konkrétních postav. Zároveň bude tato kapitola zaměřena na vztah autora k daným postavám.

Na kapitolu zabývající se postavami naváže kapitola určená prostoru podle terminologie Ryanové ze studie *Narativní prostor*. Kapitola se zaměří na prostorové rámce i celkové zasazení příběhu, identifikuje způsob zprostředkování prostoru a uvede i kulturně-historický kontext prostoru.

Následující kapitola charakterizuje čas ze tří aspektů, jimiž jsou pořádek, trvání a frekvence. Tyto aspekty budou určeny na základě vztahu mezi rovinami času příběhu a času vyprávění.

Poslední kapitola se bude stručně zabývat kompozicí, a hlavně bude zaměřena na podoby motivů v díle *Obratník raka* od Henryho Millera.

1. Henry Miller – Obratník raka

Medailonek Autora

Henry Miller byl americký spisovatel, malíř a kontroverzní literární osobnost. Narodil se 26. prosince 1891 v New Yorku a zemřel 7. června 1980 v Pacifické Palisádě, Kalifornie. Miller je známý svou odvážnou a provokativní tvorbou, která často odrážela jeho osobní životní zkušenosti, bohémský životní styl a odmítání společenských konvencí¹.

Jeho nejznámějším a nejkontroverznějším dílem je román *Obratník raka*, který byl poprvé vydán v roce 1934. Tento román se stal bestsellerem, ale zároveň vyvolal bouři kontroverzí kvůli svému explicitnímu zobrazení sexuality, vulgárnímu jazyku a odmítání tradičních morálních hodnot. Henry Miller byl často kritizován za obscénnost a provokativnost svých děl, ale zároveň byl uznáván za svou originalitu, autentičnost a schopnost vyjádřit hluboké lidské emoce a touhy.

Jeho díla často zobrazovala životní styl bohémských umělců a intelektuálů, kteří se snažili žít mimo tradiční společenské normy a omezení. Miller byl známý svou filozofií volného myšlení a odmítáním konvencí, což se odráželo i v jeho literární tvorbě. Jeho díla byla plná života, vášně a emocí a často se dotýkala témata jako láska, smrt, osamělost a hledání smyslu života.

Henry Miller je považován za jednoho z nejkontroverznějších a nejvlivnějších spisovatelů 20. století. Jeho díla dodnes inspirují čtenáře po celém světě a jeho literární odkaz zůstává silný a aktuální i po mnoha letech od jeho smrti. Henry Miller byl umělec, který se nebál vyjádřit své myšlenky a pocity bez ohledu na to, jak budou přijaty, a jeho díla jsou dodnes považována za důležitou součást moderní literatury.

¹ Označuje dohodnutou normu, pravidlo nebo zvyk, který je obecně přijímán v určité společnosti nebo skupině lidí. Konvence může ovlivňovat chování, komunikaci, umělecká díla nebo jiné oblasti lidského život.

Autorský styl Henryho Millera

Základních prvků, které definují styl autora Henryho Millera, je mnoho. Jeho díla se také v některých případech diametrálně liší, jelikož tyto prvky nejsou v každém díle zastoupeny. Nicméně mezi základní prvky jeho autorského stylu jsou řazeny: autobiografičnost, humorné příběhy, sociální kritika, volné surrealistické asociace a filozofické úvahy. U Henryho Millera je vždy přítomna silná sebereflexe a konfese², tedy vyznání. Henry Miller píše v první osobě a vytváří několikastránkové dialogy, které ovšem ve výsledku zastupuje spíše monologická povaha. Henry Miller je v rámci americké literatury považován za pokračovatele transcendentalistické³ a *whitmanovské* tradice⁴. Podobu v osudu literárního psance můžeme taktéž najít u Villona, Balzace či Petronia. (Wickes, 1966)

Těmi, kteří ovlivnili Henryho Millera jako autoři jsou např. Dostojevskij, Nietzsche, Spengler či D.H. Lawrence. Podvědomým cílem Henryho Millera je najít pravdu, a to i za cenu, že využije alternativní psaní. (Jongová, 1994)

V *Obratníku raka* (1934) i *Obratníku kozorooha* (1939) není znatelná dějová linie. Mísí se zde útržky historek všeho druhu. Jeho autorský styl tkví v triumfu jednotlivce nad chaosem. Jedinec se v dosažení tohoto triumfu s chaosem spolčí. Další části díla lze zařadit spíše k cestopisné povaze, kam můžeme přidat dílo *Kolos z Maroussi* (1941) nebo *Klimatizovaná noční můra* (1945). Hlavním prvkem jsou zde úvahy o spirituálním hledání. Henry Miller také napsal několik středně dlouhých děl, na rozdíl od románů. Patří sem *Svět sexu* (1940), jenž je na pomezí eseje a životopisné povídky. *Úsměv pod provazovým žebříkem* (1948) je alegorický příběh o klaunovi, který je výjimečně psán ve třetí osobě. *Sexus* (1949) je první kniha volné trilogie *Růžové ukřižování*. Následují knihy *Plexus* (1953) a *Nexus* (1960). (Wickes, 1966)

² Označuje veřejné přiznání nebo výpověď či prohlášení o něčem, co je obvykle považováno za osobní, intimní nebo tajné.

³ Označuje přesahování, překračování toho, co je bezprostředně dáno.

⁴ Odkazuje na styl a témata, které se inspirovaly americkým básníkem Walt Whitmanem. Jeho básně byly inovativní svou volnou formou, oslavováním individuality, demokracie, přírody a lidského těla.

Studie díla Henryho Millera

Erica Jong je známá americká spisovatelka a feministka, která se ve svých dílech často zabývala tématy sexuality, lásky a emancipace žen. V knize *The Devil at Large: Erica Jong on Henry Miller*⁵ se zaměřuje na analýzu a reflexi díla Henryho Millera, jeho postavení v literárním světě a jeho vliv na společnost.

Jedním z českých autorů, kteří se zabývali studií Henryho Millera, je literární kritik a esejista Jan Zábrana. V roce 1993 vydal knihu s názvem *Henry Miller: Obraz a pravda*⁶, ve které se zabývá životem a dílem Henryho Millera a jeho vlivem na světovou literaturu. Zábrana se ve své studii zaměřuje na Millerův literární styl, témata a motivy a pokouší se osvětlit jeho místo v literárním kánonu. Tato kniha je považována za důležitý příspěvek k pochopení díla Henryho Millera z české perspektivy.

Zábrana se snaží proniknout do Millerovy osobnosti, porozumět jeho motivacím a inspiracím, a také hodnotit jeho literární tvorbu. Autor se v knize pokouší přiblížit čtenářům Millerův životní příběh, jeho postavení ve světě literatury a jeho vliv na další generace spisovatelů. Zábrana se také zabývá otázkou, jaký význam mělo Millerovo dílo pro literární svět a jaké je jeho místo v literární historii. (Zábrana, 1993)

Umělecký směr zařazení románu *Obratník raka*

Román od Henryho Millera, *Obratník raka*, spadá do uměleckého směru zvaného surrealismus. Vznikl v roce 1934.

„Stejně jako dadaisté patří první skupina surrealistů ke generaci, která dospěla do mužného věku za první světové války. Tito mladí lidé, odmítající právě tak pozitivismus jako náboženství, nemohli válku považovat ani za hrůznou, ale přirozenou pohromu, ani za zkoušku ducha. Byla to katastrofa nemající obdoby, která smrtelně ohrožovala rozmach nových světů.“ (Courrages, 2015, s. 9)

⁵ JONG, Erica. *The Devil at Large: Erica Jong on Henry Miller*. New York: Random House. 1993.

⁶ ZÁBRANA, Jan, *Henry Miller: Obraz a pravda*. Torst. 1993.

Předchůdcem surrealismu je dadaismus. Dadaismus je známý jako směr, který chce burcovat, šokovat a provokovat hlavně vlivem první světové války. Válka samozřejmě podněcuje i znaky surrealismu, ale jeho předchůdce, dadaismus, se rozchází se surrealismem díky neshodám pohledu na budoucnost hnutí představitelů, jimiž jsou Tzar (dadaismus) a Breton (surrealismus). Dadaismus chce setrvat v anarchistickém stylu umělého udržení poválečného stavu, kdežto surrealismus chce změnit lidské myšlení a pohled na svět samotný. Nezval uvádí, že surrealismus není brán jako škola, nýbrž jako soubor metod, pomocí kterých má člověk svou vlastní emocionální cenu, hodnotu. (Nezval, 1937)

František Dryje uvádí, že surrealismus je ideologickým a utopickým systémem, s jehož nastolením byl současně nastolen také kult dětství, lásky, šílenství a poezie-zázračna. (Dryje, 2005)

Za genezi surrealistického hnutí bychom měli považovat fakt, že surrealismus je především vzpourou. Není výsledkem intelektuálního rozmaru. Surrealismus je spíše výsledkem konfliktu mezi duchem a podmínkami života.

Metodou pro tvorbu a její autory je automatické psaní. Sám Breton uváděl, že se autor má dostat do co nejvíce pasivního nebo nejreceptivnějšího stavu. Autor by měl dát stranou představu o sobě samém a o schopnosti psaní či genialitě v tomto ohledu. V automatickém psaní má autor psát rychle, aby žádnou z myšlenek, které píše nadržel v paměti. Autor by po sobě neměl číst. Vnitřní obraz vychází z neviditelného světa, kde by se mohlo zdát, že se nachází pouze individuální vědomí, v němž se obraz objevuje a taky může zmizet. Vědomí tvoří sekundární interpretaci údajů z podvědomí.

Surrealismus převzal jeden z hlavních principů ezoterismu⁷. Odkrývá techniky dezintegrace a automatismu. Surrealismus dbá na syntézu subjektivního a objektivního principu v činech. Surrealismus není idealistický a intelektualistický. Vzhlíží k okultismu⁸, ale zároveň nevyrazuje váhu hmoty a sociálního života. Hmotu a sociální život konfrontuje a zjišťuje, jakým způsobem vzájemně komunikují v podobě krásné subjektivity a hmatatelné objektivity. (Courrages, 2015)

⁷ Ezoterismus je filosofický a náboženský směr, který se zaměřuje na hlubší a tajemné aspekty života a existence. Ezoterismus se zabývá hledáním vnitřní pravdy, duchovního poznání a esoterických učení, která jsou často považována za skrytá nebo tajná. Tento směr se často zaměřuje na mystické zkušenosti, meditaci, astrologii, numerologii, alchymii, okultismus, magii a další formy duchovní praxe.

⁸ Obecně chápán jako studium nebo praxe tajemných, mystických nebo nadpřirozených jevů, které jsou mimo dosah běžného lidského chápání nebo vědeckého zkoumání.

Lexikon teorie literatury a kultury uvádí, že surrealismus je čistě psychologický automatismus, který slouží k vyjádření reálného fungování myšlení za nepřítomnosti jakékoliv kontroly rozumem. Staví mimo i estetické a morální zřetele. Je založen na víře ve vyšší realitu určitých forem asociací a moci snu. (Nunning, 2006)

2. Metodologie bakalářské práce

Naratologickou analýzu díla, vybranou pro tuto bakalářskou práci je možné shrnout hlavními body, které naratologickou analýzu definují. Odpovídá se na ně za pomoci popisu publikace, která je k analýze určena, shrnutí obsahu publikace, určení toho, kdo příběh vypráví, určením času a prostoru, rozklíčováním tematiky díla, stylem, kterým je příběh vyprávěn a zařazením literárních dějin pro dané dílo.

Výzkumná otázka pro tuto bakalářskou práci by mohla znít tak, jak například uvádí publikace *Kvalitativní analýza textů: čtyři postupy*:

Proč je daný příběh vyprávěný právě tímto způsobem? Jaký význam nese tento způsob vyprávění? Jakým způsobem vypovídá daný způsob vyprávění o specifické životní zkušenosti účastníka výzkumu? (Řiháček, s. 77)

Postup naratologické analýzy

Postup naratologické analýzy nejprve spočívá v opakovaném čtení analyzovaného textu, následuje volba konkrétní interpretační perspektivy. To znamená, že v rámci analýzy jednoho textu lze uplatnit různé modely narativní analýzy a při čtení se zaměříme na odlišné aspekty analýzy. Postup analýzy pak spočívá v opakovaném postupu od příběhu (textu) k analýze a zpět do analýzy k danému příběhu. Během toho dochází k prohlubování porozumění a upřesňování analýzy. (Řiháček, 2013)

Kompoziční analýza díla je literární analýza, která se zaměřuje na strukturu, organizaci a kompozici textu. Cílem kompoziční analýzy je porozumět tomu, jak je dílo uspořádáno, jaké jsou jeho části a jak spolu tyto části souvisejí. Analyzují se různé aspekty kompozice, jako je například struktura vyprávění, postavy, motivy, symboly, vypravěčské techniky, chronologie událostí, dějové linie apod.

Kompoziční analýza pomáhá čtenáři lépe porozumět dílu a odhalit jeho hlavní témata, myšlenky a význam. Analyzují se různé vrstvy textu a zkoumá se jejich vzájemný vztah a dopady na celkový dojem z díla. Kompoziční analýza může být prováděna z různých literárních perspektiv a teorií, jako je například naratologie, strukturální analýza, psychoanalytická analýza, feministická analýza apod. (Mukařovský, 1966)

Tematická analýza textu je metoda zkoumání literárního díla, která se zaměřuje na identifikaci hlavních témat, motivů a myšlenek obsažených v textu. Cílem tematické analýzy je porozumět hloubce a šíři témat, která jsou v díle obsažena, a zkoumat, jak jsou tato témata propojena s dalšími prvky textu, jako jsou postavy, děj, styl či žánr. Tematická analýza může pomoci odhalit hlubší významy a poselství, která autor skrze své dílo komunikuje. (Chalupský a kol., 2015)

3. Kompoziční analýza díla

Obratník raka od Henryho Millera je poloautobiografický román, který poskytuje syrový a nefiltrovaný popis Millerových zážitků, které získal v Paříži během 30. let 20. století. Román je vyprávěním, které se vzpírá tradičním vypravěčským konvencím a místo toho volí proud vědomí, který se vyznačuje myšlenkami, vzpomínkami a úvahami hlavního hrdiny. Prostřednictvím svého explicitního jazyka a zkoumání tabuizovaných témat posouvá *Obratník Raka* hranice konvenčního vyprávění a nabízí provokativní přístup ke svobodě, sexualitě a lidské zkušenosti.

Očima hlavního hrdiny, tedy Henryho Millera, jsou čtenáři ponořeni do světa chudoby, uměleckého boje a neobvyklých vztahů. Román představuje sérii snímků života v bohémském undergroundu, jehož kulturu ožívují Millerův upřímný jazyk a živé popisy Paříže s jejími výstředními postavami, špinavými čtvrtěmi a pulzující uměleckou komunitou.

Jedním z ústředních témat románu je hledání osobní a umělecké svobody. Miller se potýká se společenskými normami, cenzurou a svými vlastními vnitřními démony, když si chce vydobýt prostor pro sebe jako spisovatele a člověka. Jeho zkoumání sexuality, kreativity a lidského stavu je často konfrontační. Vyzývá čtenáře, aby přehodnotili své vlastní přesvědčení a hodnoty. Autorova próza zachycuje podstatu doby a místa, kde se hranice stírají a konvence jsou zpochybňovány. Román poukazuje na rozpory a složitosti života v celé jeho chaotické

kráse. Dílo je oslavou individuálního ducha, vzdorným výkřikem proti konformitě a průměrnosti a svědectvím o síle umění přetvářet a překračovat všednost.

Obratník Raka je dílo, které se nesmiřuje se snadnou kategorizací. *Obratník raka* je sugestivním dílem, které nutí čtenáře vžít se do složitosti lidského ducha a hledat autenticitu ve světě, který se často zdá chaotický a absurdní.

3.1 Vypravěč

K identifikaci vypravěče je v této práci využita typologie Lubomíra Doležala, která je představena v knize *Narativní způsoby v české literatuře*. Promluvový typ je možno rozdělit podle gramatické osoby a podle funkce, kterou plní ve fikčním světě narativu. Vypravěči se přisuzuje funkce kontrolní a konstrukční a postavám přikládá funkce akční a interpretační. Vypravěč má jedinečnou možnost si však funkce postav osvojit. Doležal rozlišuje tyto typy vypravěče: objektivní er-forma, rétorická er-forma, subjektivní ich-forma, rétorická ich-forma a osobní ich-forma. Díky těmto typům vypravěč získává větší pole působnosti, na kterém může různými způsoby tvořit strukturu příběhu. (Doležal, 1993)

Z pohledu čtenáře se v díle *Obratník raka* vypravěč odráží v promluvoovém typu osobní ich-formy. Vypravěč se tak stává jednou z postav fikčního světa. Touto postavou v *Obratníku raka* je Henry Miller.

Specifikum vyprávění Henryho Millera spočívá v tom, že vybírá podstatná sdělení a věrně čtenáři sděluje pravdu. Využívá tak interpretační funkci vypravěče, jelikož k odehrávajícím se událostem předkládá svá osobní stanoviska. Mnohdy vypravěč pozoruje, co dělá jeho okolí a poskytuje čtenáři svůj velmi subjektivní pohled. Čtenář se setkává se situací, kdy Táňa a Silvester věsí obrazy a Henry Miller, vypravěč, tuto situaci posuzuje z dálky. Uvádí, že ho tím chtějí ohromit. Pohrdá jejich činností. Říká čtenáři, že mu tím chtějí dát jasně najevo, že i oni jsou zde doma. Ukazuje čtenáři, že Táňa a Silvestr se kvůli obrazům, kvůli domovu i pohádají, jen aby mu dokázali, že si zkrášlují domov. Henry Miller tuto situaci popisuje s ironií a popudlivostí. Čtenář ho zde může vnímat jako vypravěče sdělujícího kritiku.

Vypravěč se také dostává k částem, kdy jeho subjektivní pohled ustupuje do pozadí a výstižně s nadhledem čtenáři popisuje konkrétní situaci. Velmi často lze přechod vypořadovat v částech, kdy se vypravěč věnuje zdánlivě vážným situacím, které najednou přerušuje nahodilý tok

myšlenek. Henry Miller tak poukáže na pomíjivost toho, co považujeme za důležité. Čtenář tak považuje za podstatné např. úvahy o pohlavní nemoci. V díle se vypravěč vyjadřuje, že je důležité hlavně nechytnout „*tripla*“, tedy syfilis. Najednou čtenáři vypravěč sdělí, že myslí na postavu, kterou pozoroval. Jedná se o vysokého blondáka, který na kole rozváží noviny Havas. Podle vypravěče neustále chodí k jídlu pozdě se špinavým obličejem. Postava je impozantně neohrabaná a sebejistá. Pokaždé se zachová stejně a přisedne ke své ženě. Henry Miller podává toto sdělení bez subjektivního zabarvení. Zde ho čtenář vnímá jako dobrého pozorovatele.

Za interpretační funkci vypravěče se dá považovat i to, když vypravěč příběh nekomentuje, ale ojedinělým specifickým způsobem vyznačuje části vyprávění. Tyto části mohou být vyznačeny třeba tím, že jsou dány do uvozovek. Díky této funkci vypravěč čtenáři naznačuje svůj přístup k dané situaci. Následující ukázka čtenáře nabádá k úvaze, že by se možná mohla objevit postava, Germaine, která by se vyrovnala Moně. Posléze čtenář zjišťuje, že zájem o Germaine byl pouze sexuální a možná ji vypravěč vlastně jen využil pro její dobročinnost. Tímto ojedinělým způsobem, použitím slova láska, vypravěč Germaine povýšil v očích čtenáře z obyčejné prostitutky na osobu ovlivňující alespoň chvíli jeho myšlenky. Vyznačil část vyprávění tak, aby čtenář její přítomnosti věnoval větší pozornost a myslel si, že bude mít hlubší význam.

*Tak se mi líbila, že po večeři jsme se znovu vrátili do hotelu a ještě jednou si to rozdali.
Tentokrát „z lásky“.* (Miller, 2006, s. 40)

Neznačená přímá řeč není slyšitelná pro ostatní postavy. Jedná se o nahlížení probíhající formou vnitřního monologu, který je součástí osobní ich-formy. Ich-forma nám umožňuje přístup do myšlení vyprávěcí postavy. Přesnou povahu fikční existence však u vyprávění, které je díky osobní ich-formě do velké míry subjektivizováno, není možno stanovit. Lze však stanovit různé odstíny autentifikace. Tento stupeň závisí na tom, jakým způsobem je v narativu fikční existence utvrzena.

Fikční svět díla *Obratník raka* je omezen tím, že vypravěč využívá vysokého stupně autentifikace⁹ tak, že vždy vypráví jenom to, co zná z osobní zkušenosti. Motiv ne vždy přichází z jeho zkušenosti. V následující ukázce je příklad, kdy uvedený motiv pochází z jiného zdroje. Boris čtenáři ukazuje vliv Henryho Millera na jeho život. Vypravěč v díle *Obratník raka* nehodnotí sám sebe. Není vůči sobě kritický, není vůči nikomu, kromě Mony, přílišně citlivý a nemá s žádnou z postav výrazný vztah, jak pozitivní či negativní. Sám komentuje dopis tak, že jej vlastně nepochopil a nijak zvlášť mu nevěnuje pozornost. Nepřipouští, že by někomu pomohl.

Jednoho dne mi jako blesk z čistého nebe přišel dopis od Borise, jehož jsem neviděl už spoustu měsíců. Je to divné psaní a přiznávám že mu úplně nerozumím. „To, k čemu mezi námi došlo – aspoň co se týče mě -, je skutečnost, že jsi mě ovlivnil, ovlivnil jsi můj život, totiž právě v té chvíli, kdy jsem ještě naživu: v mé smrti. V tom příválu citů jsem prodělal nový křest. Znovu jsem začal žít, živý. Už ne ve vzpomínkách, jak to dělám u ostatních, ale živý.“

Tak ten dopis začínal – bez oslovení, data, adresy. (Miller, 2006, s. 135)

V *Obratníku raka* se také realizuje retrospektivní vyprávění. Vypravěč se vrací k příběhu, který zahrnuje jeho lásku, Monu. Jedná se o jeho „mladší já“, které je prožívajícím subjektem. Retrospekci lze určit podle časového určení „ještě před rokem“. Jedná se o odkaz do minulosti a vyprávění v něm probíhá v minulém čase.

Ještě před rokem, co jsme se zbavili Borowského, jsme se s Monou každý večer procházeli po Rue Bonaparte. St. Sulpice. Stejně jako cokoli jiného v Paříži. Tenkrát pro mě moc neznamenal. (Miller, 2006, s. 19)

⁹ Autentifikace je způsob, jakým se čtenáři nebo diváci emocionálně zapojují do příběhu a vnímají ho jako skutečný nebo pravdivý.

3.1.2 Sebereflexivita vyprávění

V díle *Obratník raka* se také vyskytují sebereflexivní výpovědi vypravěče. K sebereflexi, neboli *metafikci*, podle Doležala dochází v případě, pokud jsou výpovědi směřovány na vypravěčův akt, tedy k samotnému diskurzu, ne k probíhajícím událostem. Vypravěč zároveň ví, že provádí vyprávěcí akt a záměrně k němu poutá pozornost. (Doležal, 1993)

V díle *Obratník raka* od Henryho Millera je sebereflexivita vyprávění zřetelná prostřednictvím autorského hrdiny. Henry Miller se ve svém díle otevřeně a upřímně vyjadřuje k vlastním životním zkušenostem, myšlenkám a emocím, čímž vytváří autentický a osobitý vypravěčský styl. Autor se ve svém díle nebojí konfrontovat se svými slabostmi, chybami a neúspěchy, čímž se stává hlavním tématem vyprávění a zároveň sebereflexivním prvkem celého textu. Tímto způsobem Henry Miller proniká k jádru své osobnosti a představuje čtenářům svůj vnitřní svět prostřednictvím literárního díla.

Následující ukázka dokládá sebereflexivitu v díle, ale zároveň čtenáři poskytuje jednu z hlavních charakterizací vypravěče. Henry Miller, tedy autor a vypravěč, nedbá na okolí a nesnaží se působit lichotivým dojmem. U vypravěče bylo zmíněno, že podává čtenáři věrnou pravdu. Čtenář si na této pasáži může uvědomit, že vypravěč se odosobňuje od vztahů a morálky.

Pěkná blbost, jenže tímhle vším jsem sám prošel – přede spoustou let. Melancholické mládí mám dávno za sebou. Dneska už seru na to, co mám za sebou, nebo co mě ještě čeká. Jsem zdravý. Nevyléčitelně zdravý. Netrpím žádnými stesky, žádnými výčitkami. Nemám žádnou minulost, žádnou budoucnost. (Miller, 2006, s. 45)

Dalším sebereflexivním projevem může být vkládání cizojazyčných, zejména francouzských, částí a doplnění textu. Podtrhují a charakterizují následující či předchozí pasáže. V ukázce níže francouzská slova znamenají „*tím líp*“. Vše, co autor používá ve francouzském jazyce je vysvětleno na konci knihy.

*Co by se vlastně mohlo stát? zeptal jsem se v duchu sám sebe. Že by se zabila?
Tant Mieux. (Miller, 2006, s. 247)*

Vypravěč se také věnuje aktům a činnostem literární komunikace, což je *postmoderní metafikce*. Do činnosti literární komunikace je možné zařadit četbu, výklad, komentování, kritiku, intertextualitu. Vypravěč tak poukazuje k narativnímu adresátovi. Jde o promluvu sebereflexivního typu. Vypravěč ale nenavazuje přímý kontakt s adresátem, jelikož ho neoslovuje a nespecifikuje. (Doležal, 1993)

Následující ukázka čtenáři naznačuje vztah autora k dílu. Tato pasáž se ovšem nachází již na začátku díla. Čtenář si ji může vysvětlit jako varování, že pokud se pustí do četby díla, stane se součástí Millerova chaosu. Bude plout v proudu jeho myšlenek a autor mu tak do hlavy nasadí nepěkné, avšak pravdivé obrazy.

*Co tahle? To není kniha, ale hanopis, pomluva, urážka na cti. Není to kniha v tradičním slova smyslu. Ne, je to nekonečná potupa, plivanec do tváře umění, kopanec do zadku.
(Miller, 2006, s. 7)*

3.1.3 Fokalizace

Fokalizace udává, z jaké perspektivy jsou existenty fikčního světa čtenáři zprostředkovány, tedy jakým způsobem jsou *fokalizovány*. Rimmonová-Kenanová (2001, s. 78) uvádí, že příběh se projevuje skrze úhel pohledu, jenž je vypravěčem verbalizovaný, i když není nutně úhlem pohledu vypravěče. Vypravěč během svého vyprávění vybírá určitý druh pohledu na fikční svět, který čtenáři následně může dobře napovědět typ vztahu vypravěče k příběhu. (Kubíček a kol., 2013)

V díle *Obratník raka* od Henryho Millera je fokalizace poměrně komplexní a proměnlivá. Autor ve svém vyprávění často mění perspektivy a přechází mezi různými zornými úhly, což přispívá k bohatosti a dynamice textu. Většinou je vyprávění založeno na vnitřním monologu hlavní postavy, kterou je v tomto případě samotný autor. Miller se otevřeně dělí o své myšlenky, pocity a prožitky, čímž čtenáři umožňuje nahlédnout do jeho nitra a porozumět jeho motivacím

a rozhodnutím. Nicméně se v díle objevují i pasáže, kde autor přechází k vnější perspektivě a popisuje události a situace z pohledu okolních postav. Tímto způsobem se fokalizace stává proměnlivou a dynamickou.

V díle *Obratník raka* od Henryho Millera se vnější perspektiva projevuje především v popisech prostředí a událostí, které se odehrávají kolem hlavní postavy. Henry Miller zachycuje atmosféru a život v Paříži, kde se příběh odehrává, a popisuje různé situace, lidi a události, které ovlivňují život hlavní postavy.

Konkrétně lze uvést situaci, kdy vypravěč mění bydliště, tudíž dojde i ke změně výskytu postav v jeho blízkosti. V první části díla potkává čtenář Van Nordena v uličce Villa Borghese. Dále lze uvést pobyt u indického přítele Nanantatího v bytě na pařížské Rue Lafayette. Dalším výrazným místem pobytu a změnou osob v okolí Henryho Millera je domov Rusa Sergeje, který doufá, že ho Henry Miller naučí anglicky. Nakonec i toto místo opouští a nadále o Sergejovi dílo nepojednává.

Vnější perspektiva je také důležitá pro kontextualizaci¹⁰ příběhu a pro porozumění sociálnímu a kulturnímu prostředí, ve kterém se hlavní postava pohybuje. Autor také často reflektuje společenské a politické události, které se odehrály v dané době, což přispívá k celkovému kontextu díla. V díle často čtenář narazí na odkaz 1. světové války a její vliv na dobu, ve které se román odehrává.

3.2 Postavy

E. M. Forster tematizoval fenomén spojený s existencí fikčních postav. Tento fenomén postavy postavu zároveň přibližuje i oddaluje od skutečných lidí. V rámci literární teorie i naratologie fenomén formuluje protichůdné koncepce, s jejichž pomocí má být postava interpretována jako funkční aspekt narativního světa (Forster, 1971). Takto je tedy tematizován fakt intimního kontaktu, který recipient s postavami navazuje. Díky tomu postavy vnímá jako reprezentaci skutečných lidí, ba v očích recipienta skutečnější nežli lidé v realitě. Čtenář má

¹⁰ Kontextualizace příběhu se v naratologii týká procesu, kterým se příběh nebo narace začleňuje do širšího kontextu, který může být historický, kulturní, sociální nebo politický. Tímto způsobem se příběh nebo narace zasazuje do určitého rámce, který pomáhá interpretovat jeho význam a významnost.

možnost v rámci narativu pozorovat, jak postavy myslí, co cítí a vnímají a chápe motivace jejich činů, pokud mu to autor umožní. (Kubíček, 2013)

Výstavba postav v díle *Obratník raka* je čtenáři zprostředkována díky přímé či nepřímé charakterizaci. Přímou charakterizaci nám poskytuje vypravěč a ostatní postavy skrze jejich promluvy. Na sekundární úrovni probíhá nepřímá charakterizace. Postava sama poskytuje čtenáři informace prostřednictvím toho, jak se chová a jakým způsobem existuje ve fikčním světě.

Henry Miller charakterizuje postavy v díle *Obratník raka* živě a detailně. Jeho styl psaní je velmi osobní a intimní, což mu umožňuje proniknout do hloubky psychologie postav a zachytit jejich myšlenky, pocity a motivace. Autor často popisuje postavy prostřednictvím jejich vnitřního monologu nebo dialogu s ostatními postavami, což umožňuje čtenáři lépe porozumět jejich charakteru a osobnosti.

Jako příklad lze použít vypravěčovo představení některých z postav, přesněji Borowského a Van Nordena. Autor se zabývá u této charakterizace zajímavými maličkostmi nebo věcmi, které jsou pro postavu typické po celou dobu, co jí zná. Borowski nosí manšestrové obleky a hraje na harmoniku, a dokonce docela dobře maluje. Vypravěč se také nebojí charakterizovat postavy pomocí kritiky. Borowski se vydává za Poláka a Van Norden si myslí, že je filozof, ale podle autora není. Je to jen sexem posedlý člověk, z kterého nebude spisovatel. Čtenář si tak automaticky Van Nordena nebo Borowského zafixuje na základě kritiky, ale jiné charakterizace se mu nedostane, takže se tyto postavy, ač se mohou vyvíjet, nedočkají přehodnocení a pochopení ze strany čtenáře.

Borowski nosí manšestrové obleky a hraje na harmoniku. Nepřekonatelná kombinace, zvláště když uvážíte, že docela dobře maluje. Vydává se za Poláka, ale samozřejmě to není pravda. Borowski je žid a jeho otec byl filatelista. (Miller, 2006, s. 8)

Van Nordena mám rád, ale nemyslím si o něm to, co si o sobě myslí sám. Nedomnívám se například, že je to nějaký filozof nebo myslitel. Je posedlý sexem, to je celé. A spisovatel z něho nikdy nebude. (Miller, 2006, s. 9)

Sám vypravěč neprochází značným vývojem, spíše plyne ve sledu událostí. V rámci retrospekce, kdy si uvědomuje změnu přístupu k určitým okolnostem či k sobě samému,

se čtenář dostává k jádru postavy vypravěče. Tento vývoj hlavního protagonisty se čtenáři jeví spíše jako rezignace, ale říká mu o postavě nejvíce. Žádná jiná postava není představena z tolika úhlů. I to je důvod, proč se čtenáři všechny ostatní postavy zdají vzdálené. Ačkoli pro Henryho Millera mohly tyto postavy být velmi důležité, čtenář je v takové míře nevnímá.

Ještě před rokem, před půlrokem, jsem si namlouval, že jsem umělec. Dnes už o tom nepřemýšlím, dnes jím opravdu jsem. Všechno, co zavánělo literaturou, ze mě odpadlo. Psát další knihy už díkybohu není nutno. (Miller, 2006, s. 7)

Osudy postav nevytvářejí hlavní linii děje. Informace o postavách se čtenáři dostávají pouze od vypravěče. Postavy tak v ději neprocházejí žádným duševním a fyzickým vývojem. To, jak jsou představeny, může čtenář vnímat tak, že z postav získává pouze malou část dotýkající se pouze Henryho Millera. Dalo by se říci, že každá z postav by mohla mít svůj vlastní román. Z počátku vypravěč k postavám dává mnoho informací. Postupem děje už ale od podávání informací o postavách ustupuje. Jak plyne děj, čtenář k postavám neproniká hlouběji. Postavy lze vnímat jako doprovázející prvek proudu myšlenek autora a vypravěče, Henryho Millera.

Informace k hlavní postavě, tedy k vypravěči, získává čtenář pouze z toho, co je mu vypravěčem poskytnuto. Žádná z postav v díle *Obratník raka* nepopisuje vypravěče, tedy Henryho Millera. Čtenář čerpá pouze z informací, které odhalují události v narativu nebo niterní vědomí vypravěče, jeho proud myšlenek a úhel pohledu. Nahlédne-li čtenář do niterního prostředí vypravěče, nezjistí konkrétně jaký je, jaká je tedy hlavní postava, zjistí ovšem to, jak přemýšlí.

Jsem svobodný člověk – a svobodu potřebuju. Potřebuju být sám. Potřebuju přemýšlet o své hanbě a zoufalství v ústraní; potřebuju slunce a pouliční dlažbu pouze pro sebe, v mlčení, tváří v tvář jen sobě, pouze ve společnosti hudby svého srdce. (Miller, 2006, s. 58)

Postavy fungují jako jednotlivci, do jejichž blízké společnosti hlavní protagonista vstupuje. S každou postavou (téměř vždy jedincem, nikoliv párem nebo skupinou) tráví nějaký čas

většinou z toho důvodu, že u daných postav přechodně bydlí. Další postavy může čtenář zařadit do skupiny prostitutek, s kterými se hlavní protagonista zná. Přátelé Američani žijící podobný styl života tvoří skupinu, která se podílí na vývoji příběhu, v neposlední řadě je to Mona a Fillmore. Mona je pevným retrospektivním bodem vypravěče. Je to ta, kterou miloval. Fillmore je ten, který se rozhodl vrátit domů do Ameriky. Mezi skupinami nepanují vztahy a nijak se neprolínají. Každá postava se podílí na vývoji příběhu nezávisle na ostatních postavách.

3.2.1 Charakterizace hlavních postav

Hlavní postavy jsou charakterizovány přímo i nepřímo. Přímo z promluv vypravěče získává čtenář nejvíce informací. K doplnění informací získaných z promluv vypravěče slouží čtenáři nepřímá charakterizace.

Literární teorie se zabývá dvěma přístupy k existenci postavy. *Mimetický* přístup tvrdí, že postavy jsou napodobeninami skutečných lidí, uvězněných v deskách knih (případně na prknech divadla či plátně kin). K jejich popsání se používají především nástroje psychologie. Druhý přístup je *sémiotický*, který zastávají hlavně strukturalisté. Tvrdí, že postava je pouhým textovým konstruktem, jež mimo fikční svět narativu neexistuje, je interpretací textu pouze konstruována. (Doležal, 1997)

V díle *Obratník raka* čtenář předpokládá, že postavy vyskytující se v okolí Henryho Millera jsou reální lidé, které Henry Miller jako autor reálně v Paříži potkal. Postavy z díla *Obratník raka* jsou částečně inspirovány skutečnými lidmi a událostmi, ale zároveň jsou silně idealizované a stylizované. Henry Miller ve svém díle často pracuje s autobiografickými prvky a inspiruje se svými vlastními zkušenostmi a osobními vztahy. Postavy v díle *Obratník raka* mohou být tedy lépe vnímány jako kombinace skutečných lidí a fikce, které slouží k vyjádření autorových myšlenek a pocitů. Je důležité si uvědomit, že literární postavy nejsou vždy zcela reálné, ale spíše zobrazují určité aspekty lidského chování a psychologie. Henry Miller vytváří postavy, které mají své vlastní charakterizace, motivace a vývoj, což jim dodává určitou autentičnost a hloubku.

3.2.2 Charakterizace hlavního protagonisty

Vypravěč je nositelem rozličných rysů, ale nejsou tak odlišné, aby si vzájemně odporovaly. Vypravěč se sám uvádí, jako někdo, kdo nemá peníze, práci ani naději, ale je nejšťastnějším člověkem na světě.

*Nemám peníze, nemám práci, nemám naději. Jsem ten nejšťastnější člověk na světě.
(Miller, 2006, s. 7)*

V průběhu děje neprochází proměnami a není o něm sdělováno mnoho informací. Formou jeho vnitřních monologů se samozřejmě čtenář k nitru postavy dostane, ale nelze říct, že by díky tomu získal širší pohled na vypravěče oproti ostatním postavám. Důležité je, že celkově čtenář nezná motivace k jeho jednání. Tuto skutečnost dokazuje i fakt, že v narativu není zmiňováno jeho jméno. Indický přítel Nanantatí mu říká Endrí a Van Norden mu říká Joe.

„Půjdeme do Dôme, Joe?“ Říkám mu Joe, protože on mi taky říká Joe. Když je s námi Carl, je taky Joe. Všichni se jmenují Joe, protože takhle je to snazší. (Miller, 2006, s. 86)

Jediný případ, kdy je v rámci narativu zmíněno jméno vypravěče, tudíž i autora, je v následující ukázce.

„Dobrý den! Vy jste Henry Miller?“ Ženský hlas. Irène. Přeje mi dobrý den. (Miller, 2006, s. 90)

Informace o hlavním protagonistovi, tedy vypravěči, jsou čtenáři sdělovány především skrze jeho vlastní promluvy a vnitřní monology. Promluvy dalších postav čtenáři neposkytují informace navíc. Vypravěč sám k sobě přistupuje s nadhledem a nehledá v sobě pozitivní či negativní stránky. Na charakter vypravěče nemůže čtenář získat dva nebo více různých

pohledů. Žádná z postav nepromlouvá tak, aby čtenáři dala jiné informace o hlavním protagonistovi nežli sám vypravěč. Vypravěč se vidí určitým způsobem, ale neprezentuje se tak ostatním postavám. K prezentaci sebe samého dochází v jeho nitru a promluvách ke čtenáři v podobě vnitřního monologu.

Charakteristickým rysem vypravěče, v případech, kdy se otvírá čtenáři, je jeho nekonvenční a provokativní přístup k prezentaci sebe i okolí, osobnost a autenticita. Kontroverze mu je blízká a aplikuje ji ve svých myšlenkách, které často podléhají fantazii. Své myšlenky popisuje velmi detailně a intenzivně. Díky vnitřním monologům dokáže vyjádřit své emoce a hlubší myšlenky.

Dnes si uvědomuju svůj původ. Nemusím se dívat na horoskop ani do rodokmenu. Nemám ponětí, co je psáno ve hvězdách či v mé krvi. Vím jen, že pocházím z bájeslovných zakladatelů lidské rasy. (Miller, 2006, s. 203)

Jako všechny postavy, je i postava vypravěče motivována sexuálními pudy. Touha po sexu a jeho realizace jsou v díle *Obratník raka* četně krát zastoupeny. Trávit čas s prostitutkami je pro postavy v této knize zcela běžné a nejedná se o žádné tabu.

Stále na mě příjemně mluvila, když vstala, aby se utřela, ale pak najednou odhodila ručník, kráčela pomalu ke mně a při tom si začala zamilovaně mnout čiču, oběma rukama ji hladila, mazlila a poplácávala. (Miller, 2006, s. 39-40)

3.2.3 Charakterizace Fillmora

Fillmora můžeme považovat za jednu z hlavních postav románu *Obratník raka*. Jedná se o mladého a nekonvenčního spisovatele, který se vydal taktéž (jako vypravěč) do Paříže. Fillmora lze charakterizovat jako svobodomyslného a nezávislého jedince. Zároveň je možné říct, že je posedlý sexem a erotikou. Je upřímný a otevřený. Fillmore byl postavou, která odmítala konvenční normy a pravidla společnosti. Pak potkal Ginette, která také byla důvodem, proč na konci románu Fillmore utekl zpět do Ameriky. Ginette získala nad Fillmorem

kontrolu a různými intrikami ho udržovala u sebe. Z toho pravého Fillmora se stal Fillmore, kterého Ginette využívala.

Henry Miller přistupuje k postavě Fillmora s velkou fascinací a zájmem. Fillmore je pro Henryho Millera symbolickou postavou, která reprezentuje svobodu, vášně a odvahu. Miller vidí ve Fillmorovi odvážného dobrodruha, který žije naplno a nebojí se riskovat. Fillmore je pro něj inspirací a zdrojem poznání o životě a lidské povaze. Henry Miller v díle *Obratník raka* zachycuje Fillmora jako silnou a nekonvenční osobnost, která ho fascinuje a ovlivňuje jeho vlastní pohled na svět.

Přestože si moc dobře uvědomoval, co dělá, tvářil se, že je pořád ještě trochu na hlavu. Půjčil si třeba tchánovo auto a sám se v něm proháněl po okolí; když se mu v nějakém městě zalíbilo, zasekl se tam a vesele si užíval, dokud ho tam Ginette nenašla. (Miller, 2006, s. 236)

3.2.4 Charakterizace Mony

Mona je mladá a nezávislá žena. Také je krásná a svůdná, a její přitažlivost je neodolatelná. Mona je velmi sebevědomá a věří ve svou svobodu. Odmítá se podřizovat společenským normám. Místo toho objevuje nové způsoby života a prožívá všechny možné zážitky. Její životní filozofií je žít v přítomném okamžiku. Mona je postava, která se v ději nevyskytuje. Vypravěč na ni pouze vzpomíná, nebo očekává její příjezd. Je idealizovaná a vyzdvihovaná jako ta žena, která je jiná než ostatní. Většina žen v románu je vykreslena v roli prostitutek či v nelichotivém světle.

Henry Miller přistupuje k postavě Mony s velkým zájmem a láskou. Mona je pro něj ztělesněním krásy, vášně a smyslnosti. Autor vidí v Moně symbol ženské síly a svůdnosti, která ho přitahuje a fascinuje. Mona je zdrojem inspirace pro jeho tvůrčí proces. Henry Miller v díle *Obratník raka* zachycuje Monu jako tajemnou a přitažlivou ženu, která ovlivňuje jeho myšlení a pohled na svět. Mona je pro něj důležitou postavou, která mu pomáhá objevovat nové dimenze života a lásky.

O chvíli později se courám kolem Dôme a najednou si všimnu bledé, sklíčené tváře a planoucích očí – a toho sametového kostýmku, který odjakživa zbožňuju, protože pod tím hebkým sametem jsem vždycky našel její teplá ňadra a nohy jak z mramoru, chladné, pevné, svalnaté. (Miller, 2006, s. 21)

3.2.5 Charakterizace Van Nordena

Van Norden je jedna z výrazných postav v románu. Je to excentrický a neustále se proměňující muž, který vytváří silný kontrast s ostatními postavami v knize. Je bohatý a zámožný, což mu umožňuje žít život plný luxusu a extravagance. Je posedlý sexem a neustále se snaží uspokojovat své touhy a potřeby. Jde o svobodomyšlného a bezstarostného jedince, který se neřídí společenskými normami a pravidly. Van Norden se nebojí vyjádřit své sexuální fantazie a touhy a často se zapojuje do nekonvenčních a provokativních situací. Také je známý svou náladovostí a proměnlivým chováním.

Henry Miller přistupuje k postavě Van Nordena v díle *Obratník raka* s určitou mírou skepse a odporu. Van Norden je pro něj symbolem materialismu, povrchnosti a dekadence. Henry Miller vnímá Van Nordena jako člověka, který je ztracen ve světě konzumu, peněz a falešných hodnot. Van Norden je pro něj protikladem k jeho vlastnímu životnímu stylu a hodnotám, které Henry Miller zdůrazňuje ve svém díle.

Autor ve svém vyprávění popisuje Van Nordena jako narcistického a sobeckého jedince, který se snaží uspokojit své vlastní touhy a potřeby bez ohledu na ostatní. Van Norden je pro něj postavou, která symbolizuje všechno, proti čemu vypravěč, Henry Miller, bojuje a co odmítá. Henry Miller se k postavě Van Nordena staví kriticky a s odstupem, což je patrné i ve způsobu, jakým popisuje jeho chování a myšlení.

At' dělá co dělá, at' jde kam jde, nic nefunguje tak, jak by mělo. Buď za to může tahle zasraná země, nebo ta zasraná práce, anebo nějaký zasraný kretén, který s ním vyjebal. (Miller, 2006, s. 84-85)

3.2.6 Charakterizace Carla

Carl je bohémským umělcem a spisovatelem, který sdílí stejný životní styl jako hlavní hrdina Henry Miller. Carl je typ člověka, který žije pro daný okamžik a těší se z každé zkušenosti, kterou život nabízí. Je zapálený pro umění a literaturu, často tráví hodiny čtením a tvorbou.

Henry Miller přistupuje k postavě Carla s mnohem větším porozuměním a sympatií než k postavě Van Nordena. Carl je pro něj blízkým přítelem a společníkem, který sdílí jeho touhu po svobodě a autentičnosti. Miller vnímá Carla jako člověka, který se snaží žít svůj život naplno a bez kompromisů, a který odmítá konformitu a konvenční hodnoty. Carl je pro Henryho Millera symbolem svobody a nezávislosti. Obdivuje a respektuje ho. Henry Miller se k postavě Carla staví s úctou a obdivem, a vidí v něm spřízněnou duši, která sdílí jeho životní filozofii a hodnoty. Carl je pro něj důležitým prvkem životního příběhu a společníkem na cestě za poznáním a autenticitou.

Henry Miller ve svém vyprávění popisuje Carla jako odvážného, svobodného a vášnivého jedince, který se nebojí riskovat a žít svůj život naplno. Carl je pro něj inspirací a vzorem, který mu pomáhá objevovat nové perspektivy a možnosti. Henry Miller se k postavě Carla staví s náklonností a respektem, což je patrné i ve způsobu, jakým popisuje jejich vzájemný vztah a interakce v díle.

Carl je v podstatě snob, aristokratický šmejd, který žije ve svém vlastním království dementiae praecox¹¹ ...

Carl má jednou týdně volno, a ten den má ještě mizernější náladu než jindy, pokud je něco takového vůbec možné. Ačkoli se tváří, že jídlem opovrhuje, jediné, co si ve svém volnu užívá, je hromada žrádla. (Miller, 2006, s. 45-46)

¹¹ Zastaralý a nepřesný lékařský pojem pro onemocnění schizofrenního okruhu.

3.2.7 Charakterizace Germaine

Germaine je žena, která se vyznačuje výraznou individualitou a nezávislostí na ostatních. Má svobodomyšlný a odvážný přístup k životu, a to jak ve svém osobním, tak i sexuálním projevu. Je to rebelka, která se vzepřela společenským konvencím a žije podle vlastních pravidel. Pro ni není důležité, co si o ní myslí ostatní lidé. Postava Germaine je také velmi vášnivá a smyslná. Má intenzivní sexuální touhu a přistupuje k sexualitě s odvahou a otevřeností. Její sexuální život je provokativní a nekonvenční, což ji odlišuje od běžného společenského povědomí. Podle autora se chová velkoryse, ale zároveň tyto pozitivní vlastnosti v ní nejsou ukotveny.

Henry Miller přistupuje k postavě Germaine v díle s mnohem komplikovanějším postojem než k postavě Carla. Germaine je žena, se kterou Henry Miller má vztah a která zosobňuje ženskou energii asexualitu. Miller popisuje Germaine jako vášnivou, temperamentní a nezávislou ženu, která ho přitahuje svou silou a odvahou. Přesto však autor často zmiňuje její výstřednosti, nevyrovnanost a náročnost, což naznačuje, že jejich vztah není bez problémů. Henry Miller se k postavě Germaine staví s určitým respektem a obdivem, ale zároveň je kritický k jejím emocionálním výlevům a nevyrovnanému chování. Germaine je pro něj zdrojem inspirace a sexuálního puzení, ale zároveň je pro něj i zdrojem frustrace a nedorozumění. Miller se snaží porozumět Germaine a jejím motivacím, ale zároveň se snaží udržet si svou vlastní nezávislost a svobodu.

Celkově lze říci, že Henry Miller k postavě Germaine přistupuje s kombinací obdivu, respektu, ale i kritiky a rozporu. Jejich vztah je komplikovaný a plný emocí, které odrážejí složitost lidských vztahů a sexuality.

Germaine byla kurva každým coulem, dokonce i ve svém dobrém kurvím srdci, které vlastně ani dobré není, je líné, lhostejné, ochablé, v srdci, jehož se lze na chvíli dotknout a které nesouvisí se žádným vnitřním pevným bodem, ve velkém ochablém kurvím srdci, které se na okamžik dokáže oddělit od svého skutečného středu. Ať byl svět, který si vytvořila, jakkoli odporný a ohraničený, ona v něm fungovala skvěle. (Miller, 2006, str. 41-42)

3.3 Prostor

Každé místo, které je součástí fikčního světa, tvoří prostor. Jedná se o okolí, ve kterém existují veškeré postavy a předměty narativu. Rekonstrukce prostoru, stejně jako času, vychází ze zkušeností získaných čtenářem v reálném světě. Narativní prostor v díle *Obratník raka* je určen za pomoci terminologie stanovené Marie-Laure Ryanovou. (Ryanová, 2010, s. 38-46)

V *Obratníku raka* má značný vliv ich-forma k přístupu k prostoru. Vypravěč tak celý fikční svět představuje z vlastní perspektivy. Dokážeme tak vidět pouze to, co vidí sám vypravěč. Zároveň osobní ich-forma určuje, kolik pozornosti bude vypravěč prostoru věnovat. Vypravěč tak nemusí považovat popis prostoru za důležitý, tudíž se ním nebude tolik zabývat, nebo naopak k popisu prostoru použije mnoho prostředků.

Henry Miller popisuje různá místa, ve kterých se jeho postavy pohybují. Vypravěč nezachází do podrobností, občasně vynechá obecný popis a vypíchne pouze nějaký detail.

Bydlím v uličce Villa Borghese. Nikde ani smítko, každá židle na svém místě, jsme tu úplně sami a jsme mrtví. (Miller, 2006, s. 7)

Prostor v díle *Obratník raka* je často spojen s emocemi a náladami postav. Například rušné ulice Paříže nebo zapadlé kavárny v New Yorku odrážejí hektický a chaotický život, který Miller a jeho postavy prožívají. Naopak klidné venkovské usedlosti v Evropě symbolizují odpočinek, harmonii a únik od civilizace.

Dalším důležitým aspektem prostoru v díle *Obratník raka* je jeho erotická a sexuální dimenze. Henry Miller popisuje různá místa jako scény intimních setkání a vášnivých milostných hrátek. Prostor se stává místem pro vyjádření sexuality a prozkoumání hranic tabu.

Celkově lze říci, že prostor v *Obratníku raka* hraje důležitou roli v tvorbě atmosféry, symboliky a vyjádření emocí či tužeb. Henry Miller využívá popisů prostředí k vytvoření bohatých a sugestivních obrazů, které doplňují a obohacují příběh a charakter postavy.

Přímý popis prostoru se v díle *Obratník raka* při vyobrazování prostoru spíše neobjevuje. Vzniká zde alternativní metoda k výstavbě narativního prostoru závislá na interpretaci čtenáře. Podle Ryanové je prostor sledován tak, jak ho vypravěč vidí v konkrétní chvíli a jak jím prochází. K rekonstrukci prostoru u čtenáře dochází na základě informací, které nám vypravěč sděluje při svém pohybu prostorem. Nepopisuje tak prostor, ale zmiňuje místa k určení polohy postavy či vyjádření pohybu. Pokud je prostor vyobrazován pohybem vyprávějící postavy, hovoříme o tzv. *vyjádření cestou*. (Ryanová, 2010)

Jeli jsme dál kolem vítězného oblouku. Okolo ostatků neznámého vojína okounělo pár turistů. Když jsme projížděli Bouloňským lesíkem, prohlížel jsem si všechny ty bohaté baby projíždějící v limuzínách. Svištěly kolem, jako by měly nějaký cíl. (Miller, 2006, s. 249-250)

V díle *Obratník raka* je také nutno si povšimnout detailní konkretizace ulic, respektive názvů ulic, případně podniků apod. Zde je opět odkazováno na skutečnost, že pokud čtenář nemá osobní zkušenost z reálného života s těmito místy, obecnost v prostoru přetrvává, jelikož vypravěč nijak zvlášť tato místa nepopisuje. Samotné názvy čtenáři o uspořádání narativu a prostoru v něm moc neřeknou, ale odpovídá to povaze hlavního protagonisty, který žije pro Paříž a její uličky.

Někdy chodím domů sám a sleduji ji tmavými ulicemi, přes nádvoří Louvre, přes Pont de Arts, podloubím, spárami a skulinami, ospalostí, omámenou bělostí, mřížovým Lucemburské zahrady... (Miller, 2006, s. 129)

3.3.1 Prostorové rámce

V díle *Obratník raka* od Henryho Millera se odehrává mnoho prostorových rámců, které ovlivňují atmosféru a děj celého románu. Mezi hlavní prostorové rámce jsou řazeny následující.

Paříž je jedním z hlavních prostorů, ve kterém se odehrává část příběhu. Autor, Henry Miller, popisuje rušné ulice, kavárny a umělecké salony Paříže, které odrážejí bohémský život hlavní postavy a jeho přátele. Paříž je místem, kde se prolínají umění, láska a svoboda.

New York je dalším významným prostorovým rámcem v díle. Miller popisuje městský život, bary, restaurace a podsvětí New Yorku, které symbolizují hektický a chaotický život moderní civilizace.

Evropa je prostorovým rámcem, kde se hlavní postava vrací ke svým kořenům a hledá smysl života. Miller popisuje venkovské usedlosti, kavárny a památky Evropy, které odrážejí nostalgii a touhu po minulosti.

Tyto prostorové rámce vytvářejí bohaté a pestré kulisy pro děj románu *Obratník raka* a pomáhají čtenáři lépe porozumět emocím, myšlenkám a motivacím postav.

3.3.2 Kulturně-historický kontext prostoru

Narativní prostor není vytvářen pouze prostorovými rámci, ale významnou roli v něm hraje kulturně-historický kontext. *Obratník Raka* je zasazen do doby Velké hospodářské krize¹², která měla hluboký dopad na společnost jako celek, včetně umělecké komunity. Dílo je také ovlivněno Millerovými osobními zkušenostmi a jeho radikálními názory na sex, které byly v přímém kontrastu s puritánskými hodnotami, které byly v té době v Americe běžné. Toto dílo bylo vytvořeno během období, kdy Henry Miller žil v Paříži, která v té době byla centrem světové kultury. Miller byl součástí bohémského uměleckého prostředí, kde se setkával s mnoha významnými postavami doby, jako byli například spisovatelé Anais Nin¹³ a Lawrence Durrell¹⁴.

¹² Velká hospodářská krize byla jednou z největších ekonomických krizí v dějinách, která začala v roce 1929 a trvala několik let. Krize začala v USA a rychle se rozšířila do celého světa, což mělo devastující dopady na hospodářství a společnost jako celek.

¹³ 1903–1977, americká spisovatelka dánsko-kubánského původu, která pravidelně publikovala intimní deníky.

¹⁴ 1912–1990, anglický romanopisec a básník.

Prožívám druhý podzim v Paříži. Dosud jsem nepochopil, jak jsem se tady vlastně ocitl. Nemám peníze, nemám práci, nemám naději. (Miller, 2006, s. 7)

V díle je důležitým kulturně-historickým kontextem prostoru bohémský život v Paříži a New Yorku ve 20. letech 20. století. Tato doba byla charakterizována jako období meziválečného modernismu a kulturní revoluce, která ovlivnila umění, literaturu a společnost jako celek.

V Paříži se v té době koncentrovalo mnoho umělců, spisovatelů a intelektuálů, kteří hledali svobodu a inspiraci. Město bylo centrem uměleckých hnutí, jako byl surrealismus, dadaismus a existencialismus, které ovlivnily tvorbu Henryho Millera. Paříž byla také místem, kde se prolínaly různé kultury a národy, což ovlivnilo atmosféru a životní styl postav v románu.

V New Yorku byl kulturní kontext prostoru charakterizován hektickým a chaotickým životem moderního města. Miller popisuje bary, restaurace a podsvětí New Yorku, které symbolizují touhu po svobodě a nezávislosti, ale také osamělost a zoufalství moderního člověka.

Evropa pak představuje prostorové útočiště, kam se hlavní postava odstěhuje, aby našla klid a harmonii, a kde se vrací ke svým kořenům a hledá smysl života. Tyto různé kulturní a historické kontexty prostoru v díle *Obratník raka* odrážejí proměny a konflikty společnosti ve 20. letech 20. století a pomáhají čtenáři lépe porozumět myšlenkám a motivacím postav.

3.4 Čas

Každý jednotlivý příběh je součástí určitého časového rámce. Události v příběhu se odehrávají v časové posloupnosti stejně tak, jako v realitě. V narativu je čas ovšem prezentován odlišně, protože je omezen možnostmi média, ve kterém se vyprávění realizuje. Čas si čtenář pouze rekonstruuje na základě zkušeností nabytých ve světě reálném. Díky této zkušenosti z reality je čtenář schopen určit časové odlišnosti typické pro psané narativy. K určení těchto časových zvláštností, odlišností je třeba si umět stanovit *Výchozí narativ* podle Genetta. Od Genettova *Výchozího narativu* se dají určovat časové *anachronie*. (Kubíček a kol., 2013)

V díle je pojetí času velmi zajímavé a specifické. Henry Miller pracuje s nechronologickou strukturou vyprávění a často se vrací do minulosti, aby vyprávěl o událostech z dřívějších let. Tento způsob vyprávění odráží nejen vzpomínky a retrospektivní pohled hlavní postavy

na vlastní život, ale také chaos a nepravidelnost lidské paměti a vnímání času. Čtenář je tak vtažen do nitra myšlenkových pochodů a emocí postav, které se pohybují mezi minulostí, přítomností a budoucností.

Důležitou roli v pojetí času v díle hraje také motiv cyklu a oběhu života. Miller popisuje životní cykly postav, které se neustále opakují a vracejí, a tím naznačuje neustálý tok času a změny. Tento cyklický pohled na čas reflektuje také existenciální témata díla, jako je smrt, znovuzrození a hledání smyslu života. Celkově lze říci, že pojetí času v díle *Obratník raka* je komplexní a hluboké, odrážející složitost lidské existence a vnímání času jako neustálého pohybu a proměny.

3.4.1 Pořádek

V díle *Obratník raka* není tradiční lineární pořádek v narativní kategorii času. Jelikož Henry Miller pracuje s nechronologickou strukturou vyprávění, dává čtenáři možnost nahlédnout do nitra myšlenkových pochodů postav a sledovat jejich vzpomínky a asociace, které se prolínají a odrážejí nepravidelnost lidské paměti.

Nechronologická struktura vyprávění může být použita z různých důvodů, například pro zdůraznění určitých motivů nebo témat, pro vytvoření napětí a záhadnosti, nebo pro ukázání vztahů mezi různými časovými obdobími. Tento styl vyprávění může být pro čtenáře náročnější, protože musí aktivně skládat dohromady jednotlivé časové úseky a události, aby si vytvořil celkový obraz příběhu.

Autor využívá nechronologickou strukturu vyprávění k prozkoumání různých aspektů života hlavní postavy a k vytvoření složitého a hlubokého příběhu.

Millerova struktura vyprávění přináší do díla zajímavou dynamiku a umožňuje čtenáři prozkoumat různé aspekty postav a jejich vztahů k času. Čtenář musí aktivně skládat dohromady jednotlivé časové úseky a události, aby si vytvořil celkový obraz příběhu. Tento způsob vyprávění také odráží chaotickou a nepravidelnou povahu lidské paměti a vzpomínek.

Miller také pracuje s motivem cyklu a oběhu života, což přispívá k celkovému dojmu, že čas není lineární, ale spíše cyklický a neustále se opakující. Tento cyklický pohled na čas reflektuje existenciální témata díla a zdůrazňuje proměnlivost a neustálý tok času.

Celkově lze tedy říct, že pořádek v narativní kategorii času v díle *Obratník raka* je chaotický a nechronologický, což odpovídá složitosti a niternosti myšlenkových pochodů postav a odráží jejich subjektivní pohled na čas a životní události.

3.4.2 Trvání

Trvání určujeme jako rozsah textu k poměru trvání příběhu. Většina díla plyne rychle. Jedná se o posuny v rámci týdnů a někdy i měsíců. Zpravidla jediné časové údaje poskytuje vypravěč ve chvíli, kdy vzpomíná na Monu, kterou miluje, a která se mu stále nevrátila, jak slíbila. Zrychlení pak je možné vnímat na konci románu, kdy Fillmore utíká zpět do Ameriky před svou ženou Ginette. V celém románu se však mísí pomalé i rychlé tempo. Rychlejší tempo má funkci demonstrace událostí.

Shrnutí lze vysvětlit jako situaci, kdy jedna výpověď shrnuje více událostí a slouží tak k zrychlení tempa. Tento postup je v *Obratníku raka* využíván na začátcích nových kapitol. Tyto části nám shrnují aktuální rozložení vypravěče a okolí, nebo posun v ději a naznačují následný postup narativu.

Moje poslední večere u dramatika. Právě si půjčili nový klavír, koncertní křídlo. Potkávám Silvestra, který s fíkusem v náruči vychází z květinářství. Poprosí mě, jestli bych mu ho na chvíli nenesl, než si skočí pro doutníky. Postupně se mi vypařily všechny pečlivě naplánované možnosti, jak se zadara najíst. Postupně se proti mně obracejí všichni manželé – nebo manželky. (Miller, 2006, s. 49)

Při elipse se jedná o situaci, kdy je vyprávění zastaveno, ale čas příběhu dále plyne. V důsledku toho vznikají prázdná místa, která si dokreslí právě čtenář sám.

Elipsa je zrychlovací technika, kterou v románu *Obratník raka* vypravěč používá častěji na začátku kapitol.

Velikonoce přišly jako zmrzlý zajíc – ale v posteli bylo pěkně teploučko. (Miller, 2006, s. 44)

Elipsa je ovšem využita i v ostatních částech narativu. K využití elipsy dochází i ve chvílích, kdy se vypravěč věnuje nějaké vzpomínce, která se svou podobností váže s různými místy a lidmi. Spojuje tak více událostí v krátkém úseky narativu.

O pár měsíců později. Stejný hotel, stejný pokoj. Máme výhled na dvůr s odloženými bicykly a nad námi je podkrovní pokojík, kde si nějaký bystrý mladík celý den pouští gramofon a dokola vyřvává nějaké moudrosti. Říkám „máme“, ale nějak se předbímám, protože Mona už je dlouho pryč a teprve dneska jí jdu naproti na nádraží Saint Lazare. (Miller, 2006, s. 21)

Obratník raka je známý svou nechronologickou strukturou a experimentálním přístupem k vyprávění. V díle se prolínají různé časové roviny a vzpomínky hlavní postavy, což vytváří složitou a mnohvrstevnou narativní strukturu.

Trvání v narativní kategorii času v díle *Obratník raka* není tradiční a lineární. Autorem je využíváno mnoho retrospektivních pasáží, skoků v čase a asociativních spojení mezi různými událostmi. Tím se čtenáři nabízí možnost vnímat čas jako subjektivní a fluidní entitu, která není vázána na tradiční lineární strukturu.

Henry Miller ve svém díle *Obratník raka* reflektuje nejen fyzické trvání času, ale i jeho psychologické a emocionální aspekty, které ovlivňují vnímání reality a paměti. Tím dílo nabízí hlubší reflexi povahy času a jeho vztah k lidskému prožívání.

3.4.3 Frekvence

Frekvencí je sledováno to, kolikrát byla v rámci narativu vyprávěna jedna událost. Podle Genetta existují tři možnosti frekvence. *Singulativní* událost je ta událost, která byla vyprávěna jednou a jednou se také stala. *Repetitivní* událost je ta, která se stala jednou, ale byla vyprávěna

vícekrát. *Iterativní* událost je ta, která se stala vícekrát, ale byla vyprávěna pouze jednou. (Genette, 2007)

Frekvence jako pojem se v díle *Obratník raka* neobjevuje v tradičním smyslu. Miller se ve svém díle zaměřuje spíše na psychologické a existenciální otázky a jeho styl psaní je spíše asociativní a experimentální.

Nicméně lze říci, že frekvence v díle *Obratník raka* může být chápána spíše jako opakování určitých motivů, témat nebo vzpomínek, které se v textu pravidelně objevují a vytvářejí určitou rytmiku nebo strukturu. Miller pracuje s opakujícími se motivy a vzory, které se prolínají a odrážejí se v různých částech díla, což může evokovat pocit frekvence nebo opakování.

Celkově frekvence v díle *Obratník raka* není tak zjevná jako v jiných kontextech, ale lze ji chápat spíše jako opakování a prolínání určitých motivů a vzorů, které přispívají k celistvé atmosféře a struktuře díla.

3.5 Kompozice

Kompozicí se rozumí uspořádání narativu. Jedná se o proporce, tedy poměry, řád a vztahy mezi jednotlivými částmi jakéhokoliv uměleckého díla.

Román *Obratník raka* je rozdělen do 15 kapitol, které nejsou pojmenovány. Kapitoly se nedělí na podkapitoly. V kapitole lze najít dělení na odstavce. Kapitoly slouží k vytvoření předělů mezi událostmi, které na sebe mnohdy nenasazují. Oddělují tak i prostorové rámce a časové úseky. Některé kapitoly jsou velmi krátké a jiné dlouhé. Nejkratší kapitola (Miller, 2006, s. 44-48) má rozsah necelých čtyř stran. Nejdelší kapitola (Miller, 2006, s. 84-134) má rozsah padesáti stran.

V *Obratníku raka* se vyskytuje jeden vložený text, který není součástí vypravěčovy promluvy. Jedná se o text písně, který zpívají mladíci v jídelně.

Potom kolem mě utvořili kruh, nalili si sklenky a začali zpívat...

L'autre soir l'idée m'est venue

Cré nom de Zeus d'enculer un pendu;

Le vent se lève sur la potence, ...

(Miller, 2006, s. 215-216)

Dílo *Obratník raka* je román, který v sobě mísí autobiografii, esej, sociální kritiku, erotiku a volné asociace. Vyprávění probíhá v osobní ich-formě a vypravěčem je sám autor. Kapitoly narativu jsou zřetelně graficky odděleny. Kurzívou jsou psány francouzská spojení doplňující a podtrhující význam narativu a dané události či postoje vypravěče k události.

V románu je použita přímá, neznačená přímá a nepřímá řeč. Neznačená přímá řeč je promluvou vypravěče ke čtenářovi, kterého ale blíže nespecifikuje a neoslovuje.

„To jen tak říká,“ podotkne Van Norden. „Hlavně si nenech hrát na city. Stejně by bylo fajn, kdyby změnila téma. Jak se hergot může člověk k něčemu ztopořit, když má na krku hladovou šmudlu? (Miller, 2006, s. 115)

Přímá řeč se vyskytuje ve velké míře v podobě promluv postav vůči vypravěči, hlavnímu protagonistovi. Často působí spíše jako dlouhý monolog. Vypravěč v přímé řeči nevede dlouhé promluvy.

„Máš aspoň kamarády. Já nemám nikoho, jen toho vychcanýho malýho kokota, kterej mě s téma kecama o tý jeho bohatý krávě dohání k šilenství. Heled,“ pokračuje, „neznáš náhodou nějakou Normu? Celej den vysedává v Dôme. Připadá mi nějaká divná...“ (Miller, 2006, s. 85)

Obratník raka oplývá nespisovným jazykem a vulgarismy. Podle *Českého etymologického slovníku* znamená slovo vulgární něco hrubého či sprostého. Pochází z let. „vulgaris“. „Vulgaris“ je odvozeno z „vulgus“, což se dá přeložit jako lid či chátka. (Rejzek, 2001)

Encyklopedický slovník češtiny pod tímto heslem uvádí, že se jedná o výrazy, které vyjadřují negativní a zároveň emotivní postoj mluvčího k člověku či věci. Tyto výrazy nesou expresivní odstín hrubosti. (Jelínek a kol., 2017)

V *Oxford Dictionary* je vulgarismus definován jako slovo či výraz, který je považován za nevkusný. Zejména pak výrazy, které výslovně a útočně odkazují na sex či tělesné funkce.¹⁵

Mistrně ovládá starofrancouzštinu; výtečně přeložil surrealisty; ale říct něco tak jednoduchého jako: „Táhni do prdele, čůráku!“ - na to nestačí. (Miller, 2006, s. 46)

„To je moje dánská čubina,“ zachrochtá. „Vidiš tu prdel? Echtovní Dánsko.“ (Miller, 2006, s. 87)

Časově se román odehrává v době, kdy autor, tedy Henry Miller, pobýval ve Francii. Jeho pobyt v Paříži trval téměř deset let, od roku 1930 do roku 1939. Časové rozpětí není v textu zohledněno. Události v románu chronologicky nenavazují. Jediné časové údaje získáváme například ve chvíli, kdy autor zmíní, že přišly Velikonoce, nebo když se odkáže na situaci, že obdržel dopis od Borise, jehož neviděl několik měsíců od posledního setkání a další podobné situace.

O pár měsíců později. Stejný hotel, stejný pokoj. (Miller, 2006, s. 21)

Prožívám druhý podzim v Paříži. (Miller, 2006, s. 7)

Velikonoce přišly jako zmrzlý zajíc – ale v posteli bylo pěkně teploučko. (Miller, 2006, s. 44)

Jednoho dne mi jako blesk z čistého nebe přišel dopis od Borise, jehož jsem neviděl už spoustu měsíců. (Miller, 2006, s. 135)

Dílo *Obratník raka* má poměrně volnou a nekonvenční kompozici, která reflektuje autorův experimentální literární styl. Miller se ve svém díle neřídí tradičními literárními konvencemi

¹⁵ “A word or expression that is considered inelegant, especially one that makes explicit and offensive reference to sex or bodily functions.” (překlad autorky); vulgarism | Definition of vulgarism in English by Oxford Dictionaries. English Dictionary, Thesaurus, & grammar help | Oxford Dictionaries [online]. Copyright © 2017 Oxford University Press [cit. 06.12.2023]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/vulgarism>

a strukturami, což mu umožňuje vyjádřit své myšlenky a pocity naprosto autenticky a neomezeně. Jak sám Henry Miller ve svém díle píše:

*"Můj styl psaní je způsobem, jakým žiji. Nejsem schopen oddělit své myšlenky od svého způsobu života. Jsem jedním velkým chaosem, ať už píšu nebo ne."
(Miller, 2006, s. 11)*

Obratník raka je často považován za semi-autobiografický román, ve kterém se Henry Miller zaměřuje na své osobní zkušenosti, myšlenky a dojmy ze života. Dílo je silně subjektivní a často se pohybuje mezi různými časovými rovinami, vzpomínkami a fantazií. Henry Miller v knize popisuje své pocity a dojmy bez jakéhokoli záměru idealizace nebo kritiky, což vytváří dojem autenticity a upřímnosti.

Kompozice díla je fragmentární a epizodická, přičemž jednotlivé pasáže se mohou náhle střídat a propojovat bez jasného chronologického nebo logického řádu. To vytváří dojem spontánnosti a neupravenosti, který je typický pro autorův styl psaní.

Fragmentární kompozice znamená, že text je složen z různých fragmentů nebo částí, které mohou být nesouvislé nebo neuspořádané. Tyto fragmenty mohou obsahovat různé myšlenky, události nebo postavy, které se mohou vzájemně prolínat nebo se navzájem doplňovat.

Epizodická kompozice je pojmenování textu, který je strukturován do jednotlivých epizod nebo událostí. Ty mohou být samostatné nebo propojené společným motivem či tématem. Každá epizoda může mít vlastní začátek, střed a konec a může se odehrávat v odlišném čase nebo prostoru. (Balaščík, 2009)

Kompozice v díle *Obratník raka* je volná, experimentální a nekonvenční, což umožňuje autorovi vyjádřit své myšlenky a pocity bez jakýchkoli omezení. Millerova schopnost propojovat různé myšlenky, vzpomínky a dojmy do jednoho celku dává jeho dílu dynamiku a autentičnost.

3.5.1 Kompozice proudu vědomí

V románu *Obratník raka* je možné pozorovat kompozici proudu vědomí, což je literární technika, která se zaměřuje na zobrazení proudících myšlenek, asociací a pocitů postav bez jasného chronologického uspořádání. Autor využívá tuto techniku k tomu, aby čtenáři umožnil nahlédnout do nitra svých postav a prozkoumat jejich vnitřní svět.

V díle se často střídají různé myšlenkové proudy a asociace, které mohou plynule přecházet z jedné myšlenky na druhou, aniž by bylo jasné, co je přesně příčinou této změny. Tímto způsobem autor reflektuje chaotickou a neuspořádanou povahu lidské mysli a zároveň umožňuje čtenářům zažít svět z pohledu postav, které se nacházejí v neustálém pohybu a proměně.

Kompozice proudu vědomí v díle přispívá k celkové atmosféře surreálnosti, dezorientace a nejistoty, která se prolíná celým románem. Tato technika umožňuje autorovi vyjádřit bohatství a rozmanitost lidského vědomí a zároveň nabízí čtenářům možnost prozkoumat hlubší vrstvy myšlení a emocí postav.

4. Tematická analýza díla

Motiv v literárním díle je opakující se prvek, který má symbolický význam a přispívá k vytvoření atmosféry, vyjádření tématu nebo charakterizaci postav. Motiv může být konkrétní předmět, situace, obraz, barva nebo dokonce zvuk, který se opakuje v průběhu díla a nese určitý význam. Motivy mohou být také spojeny s archetypy nebo symboly, které mají hlubší význam a mohou být interpretovány různými způsoby. Motivy jsou důležitým prvkem literární analýzy, protože pomáhají porozumět významu díla a jeho struktuře.

Václav Černý, český literární vědec a teoretik, definuje motiv jako základní stavební prvek literárního díla, který se opakuje a má určitý význam či funkci. Motiv může být výrazem určitého tématu, myšlenky nebo emocí a často slouží k posílení hlavního sdělení díla. Černý zdůrazňuje, že motiv není pouze opakujícím se prvkem, ale má také symbolický a emocionální význam pro čtenáře. Motivy mohou být různého druhu, například přírodní, sociální,

psychologické nebo historické. Černý také poukazuje na to, že motivy mohou být interpretovány různými způsoby a mají subjektivní charakter, který závisí na vnímání čtenáře. (Černý, 1999)

4.1 Podoba motivu

Motiv může být v textu vyjádřen slovem, větou či vícevětým úsekem. Způsob vyjádření naznačuje vnitřní souvislost motivu s příběhem a smyslem díla. Vnitřní souvislosti autor docílí například tím, že motiv v díle opakuje, nebo ho umístí do jádra díla. Motiv lze také v užším pojetí označit za záměrně se opakující prvek, to ovšem autorka Daniela Hodrová považuje za nedostatečné pojetí. Říká, že není možné se v tomto pojetí pohybovat v rámci více děl od stejného autora. Nebyl by brán v potaz výskyt stejných prvků v kontextu autorovi tvorby. Hodrová se přiklání k pojetí, kdy motivem může být vlastně každý slovní prvek díla. Vymezení je sporné. (Hodrová a kol., 2001)

Motiv se může vyskytovat v podobě předmětu, čísel, písmene, zvuková nebo opakující se skupina hlásek. Často se však motiv nachází i v podobě synonym, opisů či obrazů s podobným významem.

Miroslav Červenka rozlišuje volné a vázané motivy. Volné jsou ty motivy, na jejichž pořadí nezáleží. Vázané motivy jsou motivy dějové, zde záleží na pořadí. Za skutečně volný ale lze považovat málokterý motiv. Červenka říká, že jako volný motiv se daný motiv jeví pouze z určitého hlediska v daném okamžiku, fázi syžetu¹⁶ a ve stádiu významového dění díla. (Červenka, 1991)

Dílo *Obratník raka* je bohaté na různé motivy a témata, která odrážejí autorovy osobní zkušenosti, myšlenky a pocity. Mezi nejvýznamnější motivy v tomto románu patří sexualita a erotika. Henry Miller ve svém díle otevřeně a bez zábrán popisuje sexuální touhy, vášně a zážitky svých postav. Sexualita je pro něj důležitou součástí života a způsobem, jakým se lidé propojují a projevují svou individualitu.

¹⁶ Syžet je základní strukturou literárního díla, která popisuje sled událostí, akcí a situací, které se odehrávají v příběhu. Syžet se skládá z různých prvků, jako jsou konflikty, zvraty, vyvrcholení a rozuzlení, které tvoří celkový děj díla.

Bohémský životní styl

Obratník raka je silně ovlivněn Millerovým životem v Paříži a jeho zkušenostmi s bohémským životním stylem. Autor líčí své setkání s umělci, spisovateli a dalšími osobnostmi, kteří žijí mimo společenské normy.

Cestování a dobrodružství

Hlavní postavy románu se často vydávají na cesty a dobrodružství, která jim umožňují objevovat nová místa, kultury a zážitky. Cestování je pro ně způsobem, jak uniknout rutině a otevřít se novým zkušenostem.

Filozofické úvahy

Miller do svého díla komponuje různé filozofické úvahy a myšlenky, které se týkají života, smrti, lásky, umění a existence. Tyto úvahy obohacují román o hlubší rozměr a umožňují čtenáři přemýšlet nad různými aspekty lidského bytí.

Autobiografické prvky

Román je částečně považován za semi-autobiografický román, ve kterém se Miller inspiroje svými vlastními životními zkušenostmi a dojmy. Autor do díla vkládá prvky ze svého osobního života, což mu umožňuje vyjádřit se autenticky a emotivně.

Tyto motivy společně tvoří bohatou a pestrou mozaiku tématických vrstev v díle *Obratník raka*, která čtenáře zasvěcuje do světa autorových myšlenek, emocí a zážitků.

Klíčový motiv

Klíčový motiv se v díle *Obratník raka* nevyskytuje v podobě názvu díla. Motiv není tak snadno identifikovatelný. Snadno identifikovatelný je v tomto díle motiv Paříže. Ten je pro dílo klíčový. Můžeme ho také označit za *leitmotiv* – *vracející se motiv*, tudíž se v díle opakuje. Tento motiv lze označit dále jako *verbální*, jelikož je vyjádřen jedním slovem „Paříž“, substantivum. Zároveň se jedná o motiv jednoduchý, protože je vyjádřen jedním slovem (případně souslovím,

opakující se větou, komplexem vět či věcí). V tomto případě se jedná o město. (Hodrová a kol., 2001)

A Bůh ví, že když do Paříže dorazí jaro, i ten nejponiženější z ponižených se musí cítit jako v ráji. A nejen to – v pohledu, jímž spočinul na této scénérii, byla jakási důvěrná spřízněnost. Byla to jeho Paříž. (Miller, 2006, s. 59)

Dalším leitmotivem klíčovým pro toto dílo je motiv sexuality. Celé dílo provází téma sexu, jak ze strany vypravěče, tak dalších postav. V díle vystupuje prostitute a téma sexu je zde zcela otevřené. Dochází k detabuizaci v kontextu společenské konvence v době vzniku díla. Jedná se o motiv komplexní, je dále dělitelný na jednoduché a složené motivy. (Hodrová, 2001)

Nezbylo mi nic jiného než Elsu přeríznout. Chtěla to. A přesto mi jí bylo trochu líto. (Miller, 2006, s. 25)

S motivem sexuality souvisí motiv pohlavních chorob, který se v knize také často vyskytuje. Opět se jedná o *leitmotiv*, jelikož se v románu opakuje.

*„Ty máš tripla!“ zvolal Collins triumfálně a zamával lahvičkou „Vénétienne“.
„K doktorovi nechod“,“ dodal jízlivě. (Miller, 2006, s. 162)*

Přátelství je dalším silným motivem v díle *Obratník raka*. Doprovází celý příběh ve všech událostech, které na sebe nijak nenavazují. Motiv přátelství je leitmotiv, který je komplexní, tedy motiv, který má mnoho vrstev a je propojen s různými aspekty příběhu nebo postavami.

V Americe jsem měl několik přátel mezi Indy – někteří byli dobří, někteří špatní, někteří ani takoví, ani makoví...

...Snažím se vybavit řetězec okolností, které mě nakonec zavedly do domu Nanantatiho. Připadá mi divné, že jsem si na něj vzpomněl až onehdy. (Miller, 2006, s. 68)

Motiv Ameriky v díle potkáváme v konkrétní podobě slovního spojení *American Express*. Jedná se o místo, kde je vypravěč zaměstnán. Tento motiv je *verbální motiv* vyjádřený adjektivem a substantivem v podobě názvu, který autor nepřekládá. Tento motiv lze označit za jednoduchý leitmotiv.

Když jsme dorazili do kanceláře American Express, nezbývalo nám už moc času. (Miller, 2006, s. 246)

Motiv Ameriky se zde v hojné míře nachází z podstaty autorova původu. Vypravěč oproti ostatním postavám Ameriku nevyzdvihuje. Jak vychází z díla jedna postava se na konci díla do Ameriky vydá zpět. Vypravěč ovšem Ameriku neshazuje, pouze ji určitým způsobem porovnává konkrétně s Paříží, ve které se nachází. Až na konci díla reflektuje Američany, jak je vidět v následující ukázce:

Není divu, že si tady o nás myslí, že jsme padlí na hlavu. Jsme pro ně opravdu šáhlí. Jsme jen banda usmrkanců. Senilní tupci. To, čemu říkáme život, je jenom šestákový románek. Co znamená to nadšení, které v nás plane? Ten laciný optimismus, z něhož se všem obyčejným Evropanům obrací žaludek? (Miller, 2005, s. 242-243)

Na druhé straně je zde motiv Ameriky v podání postav vyjádřen i jako domov a touha navrácení se zpět. V podání postavy Fillmora je Amerika motivem osvobození a úniku.

Z očí se mu vyřinuly slzy a vyhrkl: „Rád bych byl doma mezi svejma. Rád bych zase kolem sebe slyšel angličtinu.“ Po tvářích mu stékaly potoky slz. Ani si je neutřel. Nechal všemu volný průběh. (Miller, 2006, s. 243)

Motiv postavy Mony lze označit za intertextový motiv. Intertextovým motivem může být takový motiv, který se vrací v řadě děl jednoho autora. (Hodrová a kol., 2001)

Postava Mony se vyskytuje nejprve v díle *Obratník raka*, ale poté taky v díle *Sexus* (1949). V *Obratníku raka* je Mona poměrně vzdálena, ale v díle *Sexus* se do ní Henry Miller zamiluje hned na začátku a radikálně promění svůj život, aby mohl být s Monou. Mona v obou dílech představuje vášeň, lásku, krásu a sexuální touhu.

Neslyším ani hlásku, protože je krásná a já ji miluju a teď už jsem šťastný a klidně můžu umřít....

...Kráčíme přes lávku a všechno je kouzelně jemné. Mezi nohama nám stoupá kouř, koleje skřípou, v krvi máme semaforey. Cítím blízkost jejího těla – patří teď celé mně – a zastavuju se a přejíždím rukama po teplém sametu. Všechno kolem nás se hroutí, rozpadá se a to teplé tělo pod teplým sametem po mně bolestně touží... (Miller, 2006, s. 21)

Henry Miller ve svém díle má k motivům velmi osobní a intenzivní vztah. Motivy v jeho díle nejsou pouhými literárními prvky, ale spíše odrazem jeho vlastního života, myšlenek a emocí. Miller se ve svých dílech často inspiroje svými osobními zkušenostmi a dojmy, což mu umožňuje psát autenticky a emotivně. Motivy mu pomáhají vyjádřit své názory, postoje a pocity a umožňují čtenářům nahlédnout do jeho nitra a porozumět mu lépe jako autorovi i jako člověku. Motivy v díle *Obratník raka* jsou pro Henryho Millera důležitým nástrojem k vyjádření svého uměleckého výrazu a ke komunikaci se čtenáři na hlubší úrovni.

Závěr

V této bakalářské práci byl analyzován román Henryho Millera *Obratník raka*. Naratologická analýza byla zaměřena na narativní kategorie, kterými jsou vypravěč, čas, postavy, prostor a kompozice.

V první kapitole této práce autor seznámil čtenáře s autorským stylem Henryho Millera, se samotným dílem *Obratník raka* a s uměleckým směrem, který dílo ovlivnil.

U kategorie vypravěče autor použil dělení podle promluivového typu dle autora Lubomíra Doležala. Práce stanovila kritéria pro promluivový typ vypravěče v osobní ich-formě, který se zároveň vyskytuje v díle jako postava. Práce také stanovila vyskytující se sebereflexivitu v románu *Obratník raka* a fokalizaci.

V další kapitole se bakalářská práce věnovala charakterizaci postav. Práce nejprve charakterizovala hlavního protagonistu, vypravěče a autora Henryho Millera. Nadále práce objasňovala charakterizaci vybraných postav, např. Fillmora, Carla, Mony, Van Nordena a Germaine. Práce se zabývala přístupem autora k jednotlivým postavám a jeho vztahem k těmto postavám.

Následující kapitola byla určena prostoru podle terminologie ze studie *Narativní prostor* autorky Ryanové. Práce určila, že celý fikční svět si vypravěč představuje z vlastní perspektivy a prostor je sledován tak, jak ho vypravěč vidí. Kapitola také stanovila prostorové rámce a topograficky reálná, známá místa. Tato místa jsou místa a ulice Paříže. V neposlední řadě práce zmiňuje i kulturně-historický kontext prostoru.

Další kapitola rozebrala aspekty času, pořádku a trvání. Práce určila, že většina románu plyne rychle. Jedná se o posuny v rámci týdnů a někdy i měsíců. Dále bakalářská práce stanovila, že v díle *Obratník raka* není tradiční lineární pořádek v narativní kategorii času.

Poslední kapitola práce se zabývala kompozicí a podobou motivů v díle *Obratník raka*. V kompozici díla práce uvedla časové zařazení románu, členění románu, jazykovou výstavbu románu a promluvy. Dále se kapitola věnovala kompozici proudu vědomí. Motivy se poté zabývá značná část kompozice. Jako dva největší opakující se motivy práce udává motiv Paříže a sexuální motiv.

Anotace / Annotation

Příjmení a jméno autora / Surname and first name of the author: René Lexmaul

Název katedry a fakulty / Name of department and faculty: Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta / Department of Czech Language and Literature, Faculty of Education

Název bakalářské práce / Bachelor thesis title: Analýza a interpretace románu Henryho Millera *Obratník raka* / Analysis and interpretation of Henry Miller's novel *Tropic of Cancer*

Vedoucí bakalářské práce / Bachelor thesis supervisor: Doc. Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.

Počet znaků / Number of characters: 84 151

Počet příloh / Number of attachments: 0

Počet titulů použité literatury / Number of titles of literature used: 20

Klíčová slova / Key words: Henry Miller, naratologie, vypravěč, postava, čas, prostor, kompozice, motiv, surrealismus / Henry Miller, narratology, narrator, figure, time, space, composition, motive, surrealismus

Krátká a výstižná charakteristika bakalářské práce / A short and concise description of the bachelor's thesis:

Práce analyzuje román *Obratník raka* od autora Henryho Millera. V práci jsou jednotlivě analyzovány kategorie vypravěče, postavy, času, prostoru a kompozice. Práce využívá hlavně přístupů Gérarda Genetta, Shlomith Rimmon-Kenanové, Lubomíra Doležela a Seymoura Chatmana.

The thesis analyzes the novel *Tropic of Cancer* by the author Henry Miller. In the thesis, the categories of narrator, character, time, space and composition are analyzed individually. The work mainly uses the approaches of Gérard Genetto, Shlomith Rimmon-Kenanová, Lubomír Doležel and Seymour Chatman.

Zdroje:

- CARROUGES, Michel. *André Breton a základy surrealismu*. Přeložil Jan VANĚK. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-029-4.
- ČERNÝ, Václav. *Úvod do literární vědy*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0023-6.
- ČERVENKA, Miroslav. *Styl a význam: studie o básnících*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel 1991. ISBN 80-202-0267-6.
- DOLEŽAL, Lubomír. III. *Specifické vlastnosti fikčních světů literatury*. 1997.
- DRYJE, František. *Surrealismus není umění*. 1. vyd. Praha: Concordia, 2005. ISBN 80-85997-26-6.
- FORSTER, Edward Morgan. *Aspekty románu*. Bratislava: Tatran, 1971 [1927].
- GENETTE, Gérard. *Fikce a vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR. 2007. ISBN 978-808-5778-564.
- HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
- HODROVÁ, Daniela a kol. *...na okraji chaosu...: Poetika literárního díla 20. století*. 1. vyd. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.
- CHALUPSKÝ, J., ŠTOLLOVÁ, J. *Analýza literárního textu*. Praha: Portál. 2015.
- CHATMAN, Seymour Benjamin. *Příběh a diskurs: narativní struktura v literatuře a filmu*. Vyd. 1. Brno: Host, 2008.
- JONG, E. *The Devil at Large: Erica Jong on Henry Miller*. New York: Random House. 1993.
- JONGOVÁ, Erica. *Démon zblízka: Biografie Henryho Millera*. Olomouc: Votobia. 1994.
- KARPATSKÝ, Dušan. *Malý labyrint literatury*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Albatros. 1997, c1982. ISBN 80-00-00527-1.
- KUBÍČEK, Tomáš. *Vypravěč. Kategorie narativní analýzy*. Brno: Host. 2007.
- KUBÍČEK, Tomáš. HRABAL, Jiří. BÍLEK, Petr. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin. 2013. ISBN 978-80-7272-592-2.
- MILLER, Henry. *Obratník Raka*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-731-9.

- MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Úvod do literární vědy*. Praha: Československá akademie věd. 1966.
- NÜNNING, Ansgar. TRÁVNÍČEK, Jiří. Holý, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001.
- RIMMONOVÁ-KENANOVÁ, Shlomith. *Poetika vyprávění, Text: Fokalizace*. Brno: Host. 2001.
- RYANOVÁ, Marie-Laure. *Narativní prostor*. Aluze. 2010, č. 3.
- ŘIHÁČEK, Tomáš. ČERMÁK, Ivo. HYTYCH, Roman. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
- WICKES, George. *Henry Miller*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1966.

Internetové zdroje:

- English Dictionary, Thesaurus, & grammar help | Oxford Dictionaries [online]. Copyright © 2017 [cit. 3.3.2024]. Oxford University Press. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/vulgarism>
- JELÍNEK, Milan, VEPŘEK, Jarmil. VULGARISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Copyright © Masarykova univerzita, Brno. 2017 [cit. 3.3.2024]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VULGARISMUS>